

Eixemplar Extra Abril -2026

DÈNIA

ACADEMIA VALENCIANISTA

DISCURS

DE

FRANCÉS MARTÍNEZ Y MARTÍNEZ

ADVOCAT

EN L'ACTE LLITERARI - MUSICAL

CELEBRAT EL DIA XIX DE FEBRER DEL ANY MCMXIV

VALENCIA – MCMXIV

ESTABLIMENT TIPOGRAFICH HDOS DE F. VIVES MORA

HERNAN CORTES, 6

Presentacio

El Discurs que reproduim fon pronunciat per Francesc Martínez i Martínez en l'Academia Valencianista del Centre Escolar y Mercantil de Valencia el 19 de febrer de 1914. Per les noticies a les que hem tingut acces, tingue tan gran acceptacio que fon publicat, fent-se provablement dos edicions, ya que de dos maneres el resenya Carmelina Sánchez Cutillas en la biografia que escrivi de qui fon son yayo.

En el Rogle Constanti Llombart hem considerat que tambe hui seguix sent de gran interes el contingut d'aquella conferencia; primer, porque no ha perdut actualitat, i segon, porque aporta una atra prova –com en tants atres casos– del compromís d'una persona lliure, independent, en una formacio solida, profundament enamorada de la seua terra, de la seua llengua i de la seua cultura, que no dubtà per apostar per una Valencia lliure i protagonista del seu desti.

La defensa de la singularitat de la llengua i cultura valencianes, de la nacionalitat valenciana, foren causes primordials en el seu quefer, en les seues investigacions i en les seues actuacions publiques, per a tot lo qual sempre estigue dispost.

La breu biografia de Francesc Martínez que se pot llegir a continuacio mostra, en senyes concretes, l'autenticitat d'estes afirmacions. Seguidament es presenta la transcripcio integra del Discurs i, finalment, s'inserten tres resenyes que feu de l'acte la premsa de l'epoca.

El Discurs es tot un repas de la lliteratura valenciana, un recorregut pels nostres grans escriptors i les seues obres, zenit de les lletres valencianes, que feren florir un segle d'or, vinculat, com no podia ser d'una atra manera, a la potencia que en molts ordens (economic, social, artistic...) fon el Regne de Valencia en aquella epoca dorada. Pero les seues paraules son molt mes, puix en elles apela a la necessitat de parlar la llengua valenciana, a estudiar-la i a fer-la oficial; encoraja especialment a la joventut ad estes missions, i ho fa en estes paraules:

“Jóvens de la Acadèmia Valencianista, ¡avant!, ¡a treballar!, ¡a estudiar la llengua, a investigar la història!, a ensenyar als alts y als baixets a proclamar nòstres glòries y nòstre valdrer, pera alcançar el llòch que'n la història nos correspon y posar a Valencia en la situació que al present deu tindrer, tornant a ser aquella de la época foral, per uns codiciada, per atres envejada y per tots enaltida”.

Valencia ciutat, 6 de giner de 2020

Francesc Martínez i Martínez

(Altea, 1866 – 1946)

Naixque en Altea (La Marina Baixa) el 13 de juliol de 1866. Fon el primer fill del matrimoni format per Joan Martínez i Martínez i Rosa Martínez i Martínez –els quals, a pesar de la coincidència de llinages, no mantenien cap parentesc–; tingue tres germans, Margarita, que mori de curta edat, Rosa i Josep. La seua era una família de llauradors acomodats que residien en el numero 16 del carrer de santa Barbara d’Altea, actualment Glorieta de l’escriptor Francesc Martínez i Martínez, via que, recta i empinada, arriba a la plaça de l’iglesia.

Deprenque les primeres lletres en l’escola que popularment se coneixia com del “Tio Notari”,

pero pronte, quan nomes tenia 10 anys, vijà a Valencia en son tio-yayo, el sacerdot Francisco Martínez Rostoll, que actuaria de tutor i el qual eixerciria una gran influencia sobre la seua formacio intel·lectual i humanistica. En la capital comença els seus estudis de bachillerat i, finalisats estos, estudiarà Dret Civil i Canonic en l’Universitat de Valencia, llicenciant-se en 1889 i ingressant en l’Il·lustre Colege d’Advocats de la capital valenciana en 1891. En l’Universitat foren condiscipuls seus Rafael Altamira, Pascual Soriano i Francesc Martínez Orozco, en qui fundà la revista-periodic La Unión Escolar, publicacio de vida efimera. Tractà en Josep Sanchis Sivera, Vicent Blasco Ibáñez o Francesc Martí Grajales, tots ells interessats bibliofils en aquella epoca.

Eixercirà la seua professio d’advocat en el Cap i Casal treballant en el despaig de Vicent Gadea Orozco, que havia segut catedratic seu, lloc en el qual conegue a la seua futura muller. Retornà a Altea, a on ocuparà el carrec de juge municipal en 1893, deixant-lo per a tornar a Valencia a l’any següent, durant el qual se casaria en Carme Pardo Ximénez. El matrimoni s’instalà en el carrer Governador Vell de Valencia, en la casa que havia segut del seu sogre. De l’unio naixerien quatre fills, dels quals ne sobreviurién tres (Elisa, Rosa i Pere Joan), puix el naiximent del quart (Francesc) motivà la mort de la mare, quan nomes contava en 31 anys, i de la propia criatura; ell ya no es tornaria a casar, fent-se carrec de la criança de la família.

Des del moment en que s’havia establert en Valencia decidi ocupar-se de la seua facenda, que se repartia entre Altea, Chelva i propietats vinicoles –heretades del seu sogre– en la comarca d’Utiel-Requena, la qual cosa compatibilisà en les seues aficions culturals, bibliografiques, arqueologiques i artistiques, i en la realisacio d’estudis historics, lliteraris i folclorics..., que acabarién absorbint-lo, deixant de costat la seua professio –ell mateix ho resenya en les seues notes autobiografiques a finals de 1894.

Estem davant d'un intel·lectual en una solida formacio i una preocupacio especial per la cultura i llengua valencianes. Militant republicà, federaliste i valencianiste; d'idees progressistes pero a l'hora moderat, fon un partidari declarat de l'autonomia del Regne de Valencia, participant en l'iniciativa per a la consecucio d'esta ya en 1919, en la campanya iniciada per la Diputacio de Valencia que desgraciadament quedà frustrada, i, sobre tot, en el poces pro autonomia en 1931 –Anteproyecte d'Estatut d'Autonomia del País Valencià–, ya en epoca de la II Republica; aci actuà en representacio del Centre de Cultura Valenciana, del que fon membre de numero i Deca. Fon tambe soci de Lo Rat Penat, ocupant carrecs en la seua junta de govern, entre ells, el de vicepresident, i pareix ser que s'integrà en Valencia Nova, entitat fundada en 1904 per Josep Mª Puig Torralva, organisacio que tenia un caracter mes progressiste i que no renunciava a l'accio politica. Tambe fon membre de la Societat Economica d'Amics del País, participà en el Primer Congrés de la Corona d'Arago en 1908 i col·laborà en el Diccionari Català- Valencià-Balear (l'IEC l'havia nomenat col·laborador per Altea).

Des del punt de vista cultural s'ha de destacar el seu interes per l'obra de Cervantes i especialment per El Quixot, arribant a posseir una de les coleccions cervantines mes importants, per aço fon conegut en la seua epoca com “el más cervantista de los valencianos y el más valenciano de los cervantistas”. Deixà preparada una traduccio del Quixot a la llengua valenciana i reuni en la seua biblioteca 425 edicions de El Quixot, 200 d'unes atres obres de Cervantes i 600 edicions d'obres diverses sobre temes cervantins. Durant la Republica esta biblioteca acabà en mans de l'Institut d'Estudis Valencians, sent-li retornada en octubre de 1939. En 1952 fon adquirida a la familia per la Diputacio de Valencia.

Respecte de l'idioma valencià treballà per a aconseguir que el bilingüisme fora una realitat, i especialment ho feu per la dignificació i conreu de la llengua valenciana, mantenint-se al costat de Fullana –a qui admirava com a llingüista– en els seus posicionaments filològics.

Mori en Altea el 5 d'octubre de 1946.

Entre les seues obres més importants figura Folk-lore valencià. Coses de la meua terra (la Marina), tres volums sobre costums, llegendes, contes i tradicions valencianes apreguts en 1912, 1920 i l'últim en 1947; obra reeditada en 1987 i 2012.

Son obres seues també:

La última aventura de Don Quijote (1905), Don Quijote y Sancho Panza (1906), Obra de terra saguntina. Homenaje al comte de Lumiares. (1909), Endevinalles (1914), Martín Juan de Galba, coautor de "Tirant lo Blanch" (1916), El descubrimiento de América y las joyas de la reina dona Isabel: conferencias dadas en la Academia de la juventud católica de Valencia en el mes de enero del año 1906 (1916), Juan Antonio Mayans y Síscar y Juan Antonio Pellicer y Saforcada (1917), Melchor Valenciano de Mendiolazo. Jurado de Valencia... (1917), Algo de Bibliografía valenciano-vicentista (1919), Don Guillem de Castro no pudo ser el falso Alonso Fernández de Avellaneda: Carta abierta al Sr. D. Emilio Cotarelo y Mori (1921), Los riegos de la villa de Altea y su Derecho Consuetudinario (1922), Una leyenda más destruida.

La colección de medallas del Doctor Strany (1925), El Derecho Consuetudinario en Altea, villa del Reino de Valencia (1927), Folk-lore valencià. Arreplega de llegendes, tradicions i costums del Reine de Valencia (1927), Arqueología Valenciana.

Hemeroscopeio e Ifach (1928), Fiestas en Valencia con motivo de la victoria de Lepanto (1930, Antigüedades de Altea. "Capnegret" (1943), Los amores de Doña Isabel de Castilla y Don Fernando de Aragón: Adelante los Reyes Católicos (1944), Una visita al cenobio de la Santísima Trinidad de Valencia, sepultura de la reina doña María (1946).

DISCURS

Senyores, Senyors:

Qui no tinguera la inspiració de Ausias, la elegancia de Sor Issabel de Villena, ans dama y casi companyona de la Reina D.ª María Governadora d'este Realme, y l'estens lecsich de Martorell, de Roiç de Corella y de molts atres escriptors del sigle XV, pera cantar, hermoses dames valencianes, vòstra bellesa, relatar vòstres virtuts y enumerar vòstres encants! Al menys posseira yo el xispejant ingèni de mossén Fenollar, Gassull, y el Notari Moreno, pera fer entreobrir vòstres llavis de grana per el deliciós riures, que vòstre hermós semblant torna de glòria; pero pòbre de ingèni, y de paraula no molt llarch, sòls puch dirvos que teniu ma admiració y ab tot el còr de entussiaste valenciá vos salute, y en nòm d'esta joventut plena de ideals y de fe vos done les gracies, porque ab les vòstres incomparables haveu donat vida y relleu a este patriòtich acte, omplint de llum y de alegría esta magnífica cambra, en que huí per primera vòlta la Acadèmia Valencianista del Centre Escolar y Mercantil, abandonant el racó ahon pareixia que s'amagava, s'ha presentat donant mòstra gallarda de llur ecsistència, ensenyantnos repelons de nòstra gloriosa història per mig de la projecció, recreant nòstre esperit ab els sublimes tràços de música qual lletra valenciana nos ha demostrat que be casa ab aquella, y revelantnos la ecsistència de una còlla de inspirats poetes y erudits prosistes valencians.

Un desacèrt ha tengut la Acadèmia, y es el nomenament del que ocupa este honorable siti, pera mí més perillós que'l de fama de nòstre Alfons el Magnánim. Haveu estat desacertats, senyors, pues en mí no trobaréu al orador y molt manco a la paraula eloqüent; pero a falta d'estes cualitats, y demane que'm servixca de redenció de les justes censures que per haverme atrevit a ocupar-lo mereixch, tinch grans entussiasmes y com vosatros un falaguer ideal.

Tinch entussiasmes per nòstra dolça parla, a la que pòques llengües se li igualen en suavitat; y tant es aixina, que'stich segur, que si Carles l'Emperador l'havera coneguda be, al fer la distribució del empleu que donava als distints idiomes, el nòstre, el valenciá, l'havera guardat pera parlar ab els ángels, ya que'l lletí el destinava pera Deu y el italiá pera les dames.

La llengua valenciana, d'entre'ls idiomes spanyòls, perque spanyòls son tots els que'n esta nació es parlen, el Vasch, el Gallego, el Catalá, el Castellá, el Mallorquí, y aixina ho ha reconegut l'Acadèmia Espanyòla, es, com havem pogut comprovar fa pòch, al cantarse un fracment de Tannhauser, la més armoniosa, la que millor casa ab la música, y per lo mateix no te parella pera espresar tèndres afèctes naixcuts del còr, com ho demostrá en el sigle XV Ausias March, el poeta per tots alabat encara en la seua época; el primer Marqués de Santillana, lliterat de còs sancer, gala de musses castellanes, en carta que li escrivia al Condestable de Portugal, parlant de poesía y de poetes, dia: Mossen Ausias March, el qual aun vive, es grand trovador, e ome de asaz elevado espíritu.

En la segona dena del sigle XVII, Cervantes, el tan justament apellat príncip dels ingènis, l'autor del immortal Quixòt, llibre que ha corregut tot el mon y ha segut posat en moltíssims idiomes, y dich posat, perque l'Ingeniós Fidalch es intraduible; novèla de les que s'han fet tantes edicions que sòls els llibres sants, la Biblia, li aventagen; el manco sá, com alguns li dieun, fa 299 anys escrigué sa novèla septentrional, com éll apellá a Pèrsiles y Segismunda, publicada un any passat de sa mòrt y en el capítol XII, llibre III, después que'ls protagonistas ab llurs companys passen una nit fatigosa per els perills en que'ls alarbs els pòsen en un llóch de moreschs no llunt de Valencia, en la que no entraren, diu: pero no faltó quien les dixo la grandeza de su sitio, la excelencia de sus moradores, amenidad de sus contornos, y finalmente todo aquello que la hace hermosa y rica sobre todas las ciudades, no sólo de España, sino de toda Europa, y principalmente les alabaron la hermosura de las mujeres y su extremada limpieza y GRACIOSA LENGUA, con quien sólo la Portuguesa puede competir, en ser DULCE y AGRADABLE. El testimoni no pòt ser de més gran escepció, pues el primer dels ingènis castellans, per rahó dels seus viages y el cautiveri en Alger, ahon tantes gents va tractar, especialment a uns mercaders valencians, coneixia distints idiomes, en particular tots els peninsulars, els italians y encara l'arabesch.

La llengua valenciana en dolçor aventaja a la castellana, perque té sòns més sonors y suaus que aquèlla y no té els més aspres del idioma oficial; son aquells, entres atres, la è y ò aubèrtes, la s suau y els de les ches paregudes a la francesa y a la italiana, que substituïxen als aspres g y j castellanes; aixina nosatros al nomenar a la Mare de Deu, diem Vèrge María, mòt infinitament més dolç que el Virgen de Castella.

Ya que hem tocat este punt, crech devem dir dos paraules sobre la qüestió que a les hores d'ara tant acalora, la difícil qüestió ortogràfica, sobre la que opinions tan diferents s'han estampat, fins haver qui ha dit: "fem taula rasa de la ortografia valenciana y adoptem la castellana". Yo no puch menys d'exclamar: ¡heregia llengüística més gran may s'ha pogut dir! Sense la ortografia pròpia de nòstra llengua, ¿cóm es pòden escriurer ni grafiar els distints sòns que té de les atres, especialment de la castellana? Millor fora que per conter de dir semejants blasfemies, emplearen el temps en estudiar nòstra parla, no en els carrerons y les plaçetes de la capital, sino en els pòbles, ahon més pura y menys contaminada del castellá es conserva; més guanyaría la cultura y el idioma, si'l temps que alguns empleen en escriure semejants desgavells, l'ocuparen en llegir a nòstres clàssichs, que no hauran estat unánims en algunes paraules, lo que no es estrany, pues ú y dos y tres sigles més tart els ocurrixs lo pròpi als escriptors castellans, pero tots més o menys dolenta empleen la ortografia pròpia; ¡quánt més es dependría llegint als escriptors de nòstre sigle de òr, que per cèrt alvansá un sigle al de Castella, que no pasar els ulls per engajullades fulles de les que hara tantes se'n fan!

Diuen alguns, que'l pòble no hu enten, pero ¿se li ensenya? Al xiquet en la escòla li fan dependre el castellá, que no aplega a conéixer, si més tart no seguix estudiant, y ocurrix que quant aplega a grandet, sap pintar millor o pijor signes del alfabet de Castella, lo que pera res li aprofita, perque no sap els mòts de la llengua, que'l despotisme de un Rey estranjer nos simposá fa pòch més de dos sigles; atra còsa sería, si en la escòla els mestres ensenyaren al mateix temps que'l idioma oficial el nòstre pròpi, pues entonces tinch seguritat que les pòbres criatures, que passen més que Pere Porter quant va abaixar al Infèrn, per no entendre ni pòch ni gens al professor, aplegarien a poder comunicarse per mig de la escritura ab les demés persones, si volien o els precisava, lo qu'es ara impossible, pues escriuen lo que no saben y no pòden escriurer lo que coneixen. ¿Veritat qu'es molt xistós el cas?

Pues es cèrt y ben dolorós. Els que han estudiat idiomes, han vist que les gramàtiques están escrites, no en el que va a estudiarse, sino en el que l'escolar coneix; aixina veem la gramàtica lletina, la francesa, la inglesa, la italiana..., etc., escrites en castellá, y en el cas de que parlem, als valencians, pera estudiar la llengua castellana, se la donen en este idioma que no entenen; em referixch, senyors, a les gents dels pòbles. Y lo més anòrma del cas es, qu'eixa ensenyança que no es tal, la paga'l mateix a qui se li dona y de la que no pòt trauer profit. Mes ya qu'este mal no te remey per ara, procurem per els mijos que a nòstre alcançs estiguen, ensenyar a llegir nòstra llengua, quals regles ortogràfiques clàssiques no son tan difícils com pareix, y pera millor poder cumplir éste que yo crech déurer, estudiem nosatros.

En nòstres clàssichs tenim escrits pera tots els gusts: els aficionats a les òbres místiques esplajarán son esperit, avivant son fervor, llegint la *Vita Christi*, hermosa òbra de Sor Issabel de Villena, ahon la mònja del convent de la Trinitat mòstra gust y elegancia com a escriptora y fervor com a mística; els quatre del Cartòxa del cavaller Roiç de Corella; aixina com el Psalteri, *Imitació de Jesu-Christ*, de Miquèl Pérez, per cèrt primera traducció feta de la òbra del venerable Kempis, pues les versions francesa e italiana tarden encara sis anys en publicarse; vides de sants y en especial de la Vèrge Maria, del mateix, *Llibre apellat dels àngels*, *Cordial del ànima* de Bernardi Vallmanya; *Història de la Passió*, en vers, per Mossen Fenollar y Pere Martínez, y molts atres que formaríen, més que una llista, un catálech; pues son numerosíssims els d'este gènere, sense contar els de doctrina christiana, de Hòres, *Semana Santa*, *Confessional*, etc.

Els prèveres, apart dels incomparables sermons de San Vicènt Ferrer, pòden estudiar omelies sobre varis Psalms, especialment sobre'l *Misserere* y el *Deprofundis*, escrits per Mossen Geròni Fuster.

Els aficionats a la literatura dels Grèchs, les Transformacions del poeta Ovidi, traducció de Francés Alegre; La Història de Aleixandre, per Quinto Curcio Rufo y Plutarch, posat en valenciana pròsa per Luis de Fenollet; aixina com atres.

Els amants de la novèla a Tirant lo Blanch, de Joanòt Martorell, y Lo Càrcer d'amor, traducció de Bernardi Vallmanya; del primer pòsa Cervantes en boca del Retor, en el célebre escrituri de la llibrería de D. Quixòt, les següents paraules laudatòries, qu'es deuen estampar, pera que siguen de tots conegudes. Diu aixina el Príncip dels ingénis: "... se le cayó uno á los pies del barbero, que le tomó gana de ver de quién era, y vió que decía: Historia del famoso caballero Tirante el Blanco. Válgame Dios, dijo el cura dando una gran voz: ¡que aquí este Tirante el Blanco! Dádmele acá, compadre, que hago cuenta que he hallado en él un tesoro de contento y una mina de pasatiempos. Aquí está D. Kirieleisón de Montalbán, valeroso caballero, y su hermano Tomás de Montalbán y del caballero Fonseca, con la batalla que el valiente de Tirante hizo con el alano, y las agudezas de la doncella Placerdemivida, con los amores y embustes de la viuda reposada, y la señora Emperatriz enamorada de Hipólito, su escudero. Digoos verdad, señor compadre, que, por su estilo, es el mejor libro del mundo: aquí comen los caballeros, y duermen y mueren en sus camas, y hacen testamento antes de su muerte, con otras cosas de que todos los demás libros de este género carecen..." En tot l'escrituri parlá tant com d'este de ningún atres llibre ni autor y molt manco fa tantes alabances.

Els que perixen per lo satírich, no trobarán res més xispejant que Lo procés de les olives, o Disputa dels jovers y dels vells, de Mossén Fenollar, Mossén Vinyòles, Moreno y Gasull, aixina com Lo sompni de Johan Johan, també del magnífich Mossén Jaume Gassull, cavaller, Lo Jardinet d'orats y atres.

Els juristes tenen gran capital en els Furs, Actes de còrts, y els comentaristes d'aquells; aixina com els que's dediquen a la història tenen a Beuter, apart de la Crònica real y la de Muntaner, ciudadá de Valencia y senyor de Moncada. Hasta en valenciana pròsa, com llavònses es día, hi ha un llibre de jòchs titulat Llibre de jòchs partits dels schachs, per Francesc Vicent.

De poesia no's diga, desde les òbres de Pere March y son fill Ausias, seguint per el primer llibre imprés en Valencia, y per lo tant en Espanya, Les Tròves en lahors de la Vèrge María, el que está format per composicions de varis poetes tots valencians, hasta Jaume Roig y tants atres, que pera sòls nomenarlos es tendria de fer una llarguíssima llista, tots quíns menys, quíns més, pòden servir de mestres pera estudiar la llengua valenciana. Y estimats jóvens, cregueu-me, sense conéixer als clàssichs, es necetat parlar del valenciá y volerse ficar a donar regles, pues es podria aplicar la frasse popular de qué sap el gat de fer culleres.

Pera acabar este punt, diré, que la resolució del problema ortogràfich requerix conéixer la fonética, la etimología, y als escriptors antichs, y sense la concurrència d'estos tres elements res práctic es podrá fer. Ara be, no hi ha que desanimarse, precisa seguir avant i escriurer en valenciana pròsa, si no millor, més malament, pues errando errando deponitur error. La tasca nòstra, jóvens de l'Acadèmia Valencianista, no s'acaba en estudiar la llengua, tenim més que fer; la vera història d'Espanya no està escrita, pues la història de Castella, a la que generalment se li dona el nòm d'aquella, sòls es la de una part de la nació, y lo pijor, ab moltes mentires y llegendes; vosatros vos deveu afanyar a investigar, com huí es fa, estudiant en els documents originals els fets gloriosos de la Corona Aragonesa, y recabar el dret que tenim de que nòstres Reys, alguns dels quals han segut tan grans, que'ls raigs de sa glòria oscurien els esplendorosos del sòl, figuren en la cronologia dels Reys d'Espanya.

No devem tolerar que Covadonga siga l'únich bresòl del Christianisme en Espanya, segons la majoria dels autors; hi ha que repetir fòrt, perque molts están sorts, que al mateix temps que'l got Pelayo alçava son penó en Asturies, en Navarra y els Pirineus orientals, no's deixaven els cristians domenyar per la mija lluna, y la corona Pirinayca es desenrolla paralelamente a la Monarquía Astur.

Cada ú tinga les seues glòries, y sense regatejarles als demés, proclamem les nòstres; es deurer de nosatros el fer vorer als que despectivament, al nomenar la confederació Aragonesa, diuen la Coronilla de Aragón, que Jaume primer, quant ya no li quedaba, segons els antichs tratats, res que conquistar en la Península, va regalar un Reyne a Castella, el de Murcia, que Alfons, apellat el Savi, no pogué retíndrer ni reconquerir; y ya que a éste hem nomenat, no podem per manco que dir, que hagué temps en que la conducta ab el seu sògre el Conqueridor fon molt fel·lona, ¡Justicia histórica!

La Corona d'Aragó formada per el Reyne d'este nòm, Catalunya, Valencia, y les Illes, que segons hermosa expressió de Verdaguer, les cridá a sos braços la tèrra per filles y'l mar se les vòl, no tenint res que fer en Ibèria y no cabent en els territoris dits, passá la mar y s'apoderá de Sicilia, Nápols, Cerdenya, y de tal manera senyorejá el mediterrani, que Roger de Lauria, el admirable almirant de Aragó, li escrivía a Pere'l Gran, y díá, que'ls peixos, pera poder nadar per la mar, teníen que portar les barres de sanch en el llom.

Pero encara era xicotet este teatre pera la glòria d'aquella Corona, y aragonesos, catalans y valencians, arribaren al Impèri Grèch y el senyorejaren; admirable empresa a la que no se li igualá ninguna de les cantades per la trompa èpica, y ab llurs detalls, verament maravellosos, tan pòch coneguda es; per cèrt que Roger de Flòr, son capdill, cremá tots els navilis que havien carreat les gents a aquelles tèrres. Mentres tant, la mija lluna de plata sobre camp vermell seguía flamejant en les almenes de l'Alhambra: es necessita que a Castella s'unisca Aragó, pera que Ferrant, al front de aragonesos y castellans, la conquiste, la torne cristiana, pròp de dos sigles después d'haver segut sojulgats els alarbs en els territoris de la conquesta Aragonesa.

Precisa destruir llegèndes y que tot el mon sapia que Issabel s'assentá en el trono de Castella, perque Ferrant ab els seus súbdits li'l va guanyar, desbaratant als partidaris de Na Joana, tal vòlta mal motejada la Beltraneja; aixina com també, que la Reina Catòlica, si be era una excelent senyora, res tenia dels extraordinaris talents ab que alguns autors la pinten: el verdader gènit polítich d'aquella còrt, y encara de les distintes d'Europa en aquell moment històrich, era el del Rey Aragonés, que cavalleresch, va fer posar el célebre mòt de Tanto monta, monta tanto, y adoptà per empresa el féix de flejes, a lo que no correspongué la catòlica senyora y els seus cortesans, que sempre miraven de cèrta manera als que ells tenien com a extranjers, als súbdits del seu marit. Comparem, al ferse la unió, lo que representava cada Corona, y es vorà quí es el que pòt parlar més fòrt. La falsetat més gran que les històries nos conten y els poetes ab tot gènere de metro celebren, fins Verdaguer en son inspirat y hermós poema l'Atlántida li dedica un cant, y cregau qu'ens dól tindrèr que dir qu'es inecsacta tan patriòtica y poética llegenda, pero hi ha que tornar per els furs de la veritat y recabar pera nosotros lo que de glòria nos tòque; la venda de les jòyes de la Catòlica Issabel pera comprar les carabèles que varen descubrir América, no es veritat; es una faula inventada per Ferrant Colon, fill del descubridor del nòu mon.

La Reina no podia fer la venda de les seues alaixes, perque les tenia donades en penyora a Barcelona y a Valencia, per els diners que els Jurats d'estes ciutats li varen deixar pera els gastos de la conquesta de Granada, y per cert, que pera la entrada triunfal en esta, va demanar la Reina al Consell de nostra ciutat li deixaren la corona, que después del acte solemne retornaria al deposit. Galant y rumbosa Valencia la envià a la Soberana, fentli gracia de la quantitat de que responia, en albricies del trascendental y gloriós fet de arrancar de mans dels sarrains l'últim baluart que'n la Península aquells tenien.

Quant Colon ya havia deixat el campament de Santa Fe, desilusionat y cansat, después de set anys de inútils gestions entre els cortesans de la Reina castellana, Ferrant l'envià a buscar, y, clar que sí, ab intervenció de Issabel es fan les capitulacions ab l'atreuít mariner, les que per cert firmá l'aragonés Joan Coloma, secretari del Rey, y no Gaspar Gricio, que ho era de la Reina. El cavaller aragonés, mícer Luis Santangel, escrivá de racions del Rey y son conseller, proporcioná de son peculi lo necessari pera la expedició, segons consta en documents custodiats en l'archiu de Simanques, que pròven plenament lo que abans hem dit: que la venda de les jòyes era una faula, y que als del Realme Aragonés els correspon la glòria del descobriment d'América.

Atre assunt històrich reclama nostre estudi y es la lluita, a millor guèrra, entre l'argiduch de Austria, Carles III de Valencia, ahon reiná después d'haver jurat els furs, y del incendiari Felip V de Castella, IV de Valencia, que nos els arrebatá, y les conseqüències en nostre Reyne. La tasca no es molt llaugera, pues els historiadors, uns per ser partidaris del francés y atres per la pòr a son implacable rencor, han callat molts fets y mentit en atres; aixina que pera depurar la veritat, hi ha que acudir als archius en busca de documents y als dietaris de notícies.

Precisa donar á conèixer el comportament fel·lò del Rey y llurs secuaços enemichs d'este Realme, contra'l que ferament es va ensanyar, com si els valencians per cónter de súbdits foren gent abyècta y miserable; que tot hòme sapia els rencors y crueldats del vengatíu monarca, el plantejador de sistema absolutiste, exòtich en España y especialment en estos Reynes. A ell li deu Valencia l'haver deixat de ser la primera ciutat, no sòls de España, si que de Europa, com digué Cervantes, segons abans férem esment. Ningun fill d'esta tèrra podrà deixar de malair el seu nòm.

M'en adone, de que m'ha fet massa llarch y rato ya que tal vegada estiga fastidiantvos; perdoneume, senyores y senyoretetes, que acabe en seguida, pero no sense pregarvos, que vòstres llavis de ròsa s'esclaten, pera parlar el valenciá; si aixina ho fereu, podríem dir que les flòrs parlen l'idioma dels àngels; la suau llengua valenciana, articulada per vòstra boca, seria, no ya dolça, sino enxissadora; vòstra conversa seria música, ab la que vòstres interlocutors quedarien subjugats, encara aquells que no la entènen. Huí ya no es de tò el parlar el castellá, pues en cèrtes esferes abans el francés y hara l'inglés, es lo que priva; en nòstra ciutat hasta les porteres, sense ducte per voler acostarse als senyors (y cònte que a ningú vullch ofèndre), intenten parlar l'idioma oficial, destroçantlo horriblement y resultant una parla ridícula per la mescolança que fan dels dos idiomes; y també hi ha persones de posició que, per més que presumixen de llenguaje corrècte, s'els conéix a la llegua que son valencianes, per els molts valencianismes de que fan us. Deveu tíndrer present, que'l valenciá té tan aristocrátich abolench com cualsevòls de les atres llengües: en ell no sols parlaven nostres Reys y llurs cortesans, si que també era la llengua cansilleresca, açò es, ab la que's dirigien a les demás còrts de Europa; d'ella es valgué nòstre gran Sant Vicènt Ferrer pera evangelisar, y en ella parlava ab el Papa, Reis y magnats: en ella s'espresaven els dos Papes valencians que han regit nòstra Santa Iglesia, empleantla hasta en la correspondencia familiar; conque ya veeu ¡si es aristocrátich el parlarla! Parlèula, pues, hermoses dames, y doneu eixemple a les demás gents, algunes de les que vos deurán agraiment, ya que huí, per imitarvos, torne a dir, parlen la que no posseixen, resultant un castellá ridícul, plagat de valencianismes. Més avant, si aixina ho feu, si aplega a instaurarse nòstra personalitat regional, com no pòt menys de sossuir si tots cumplim en nòstre deurer, mereixeréu memòria excèlsa; pues ú dels elements que a eixe remat nos tenen de portar, es la llengua.

Jóvens de la Acadèmia Valencianista, ¡avant!, ¡a treballar!, ¡a estudiar la llengua, a investigar la història!, a ensenyar als alts y als baixets a proclamar nòstres glòries y nòstre valdrer, pera alcançar el llòch que'n la història nos correspòn y posar a Valencia en la situació que al present deu tindrer, tornant a ser aquella de la época foral, per uns codiciada, per atres envejada y per tots enaltida.

HE DIT.

Ací l'enllanç a la web:

<https://yosocche.com/associacio-cultural-roc-chabas-la-marina-denia/?lang=val>